

ВІДГУК

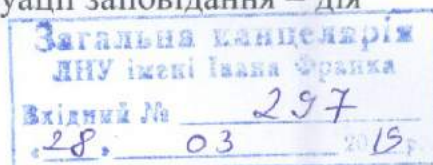
офіційного опонента на дисертацію

Кулини Ольги Василівни „Заповіт як соціокомунікативний феномен (на матеріалі англійських заповітів середини ХІХ-початку ХХІ століть)”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10. 02.04 – германські мови, Львів, 2019

Зміна гуманітарних парадигм у суспільствознавчих науках загалом, і в лінгвістиці зокрема, детермінувала фокусування уваги філологів на феномені *homo loquens* – людини, що виступає суб'єктом породження та сприйняття мовних повідомлень. Як наслідок, дослідники зосереджуються, перш за все, на питаннях виявлення, аналізу й опису «юридичної мови» (*legal language*) як спеціального мовного коду, що слугує засобом формулювання юридично значущих положень, які завдяки формалізації перетворюються на дієвий механізм регулювання поведінки людини.

З огляду на це дисертація Кулини Ольги Василівни, присвячена вивченню принципів жанротворення англійського заповіту (середини ХІХ – початку ХХІ століть) як комплексного перформативного мовленнєвого акту крізь призму соціоконструктивізму, а також його соціокомунікативних проявів на тлі типової соціальної ситуації, а саме відображення потреб заповідача у ситуації заповідання, є особливо **актуальною і своєчасною**.

Рецензована робота Ольги Кулини належить до числа тих самобутніх, «проривних» праць, що є наразі особливо затребуваними у вітчизняній соціогуманітаристиці загалом, і генрології та дискурсології зокрема. Орієнтуючись на соціально значущу ідею швидкоплинності змін у сфері правового дискурсу, яка набула акцентованого вираження у сучасному інститутизованому сьогодні, дисертантка звернулася до **актуальної** проблематики відображення комунікативної ситуації заповідання у текстах англійського заповіту різної жанрової належності і прагматичної спрямованості – одноосібні, дзеркальні, прижиттєві, натуральні, духовні. Це уможливило побудову евристично валідної моделі жанроперформативного моделювання (комунікативна інтенція заповідача в ситуації заповідання – дія



заповідання – мовні засоби втілення дії у перформативних мовленнєвих актах), яка відображає панорамне «фортінбрасівське» (тут і тепер) уявлення про англійський заповіт як соціокомунікативний феномен у його численних жанрових виявах та дозволяє простежити їхню динаміку в кодовому, інформаційному, соціокультурному форматах.

Відродно, що випрацьовуючи теоретичні засади дослідження, авторка опирається на сучасні здобутки мовознавства, де мова осмислюється як *соціокультурний інтерсуб'єктний феномен* (О. Матузкова, Н. Андрейчук), а взаємодія мови, соціуму і культури знаходить вираження у конкретних типах дискурсу, зокрема й заповідальному. Опираючись на переконання, що дискурс є «мовним вираженням певної суспільної практики, впорядкованим й систематизованим певною мірою використанням мови, за яким стоїть ідеологічно та історично обумовлена ментальність», авторка пропонує власне визначення *заповідального дискурсу* як «підвиду правового дискурсу, який є повторюваною мовленнєвою дією агента соціальної дії в ситуації заповідання, яка генерує типове мовне оформлення вмісту для задоволення комунікативних потреб заповідача та втілена у низці жанрів» (стор. 46). Цілком погоджуємося з О. Кулиною у тому, що заповідальний дискурс входить у правову культуру як інструмент впливу на поведінку членів соціуму, має традицію поширення у британському соціумі і втілюється в сукупності вербальних форм у практиці спілкування, що переконливо показано у теоретичному розділі роботи (стор. 32-61). **Наукова значущість** такого доробку є безсумнівною.

Відродно, що під час визначення жанру англійського заповіту, який ще не був об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження, його основних ознак та функцій, а також місця у жанровій палітрі заповідального дискурсу опорними стали: соціоконструктивізм (П. Бергер та Т. Лукман), новітній міждисциплінарний напрям у вивченні мови, дискурсу, культури, та соціориторична концепція жанрів, що дозволила трактувати жанр як засіб

досягнення комунікативних цілей, що належать відповідним дискурсивним спільнотам (стор.59).

Тому цілком коректною, на думку рецензента, видається запропонована авторкою дефініція жанру як риторичної категорії комунікації, яка визначає структуру змісту і форми спілкування в конкретній комунікативній ситуації, породженій соціальними потребами комунікантів (стор. 60). Принагідно хочемо наголосити, що такий підхід цілком вписується у сучасну конструктивістську епістему і головне – знаходить підтвердження у ретельно проаналізованому *емпіричному матеріалі*, що, зважаючи на діапазон і релевантність використаних методів, забезпечує *достовірність* його лінгвістичної інтерпретації.

До слова, новим та ще досі мало вивченим є *матеріал дослідження*, 400 текстів англійських заповітів, написаних у 1837–2015 роках (загальним обсягом 525 023 слів). Цікавим є той факт, що у 1837 році парламент Сполученого Королівства прийняв Закон про заповіти (Wills Act), за яким кожна повнолітня особа може заповідати своє майно спадкоємцям, відповідно оформивши та засвідчивши документ. Положення цього документа дотепер чинні на території Англії та Вельсу, тому він став точкою відліку для формування корпусу дослідження.

Таким чином, дисертаційна праця О. Кулини є новаторською – за своїм *об'єктом* (жанр заповіту як соціокомунікативний феномен), *предметом* (мовні та мовнопрагматичні особливості англійського заповіту як жанру заповідального дискурсу), *матеріалом дослідження* (тексти англійських заповітів, написаних у 1837–2015 роках) та підходом до їхнього вивчення (*авторська методика жанровоперформативного моделювання*). Це, на думку рецензента, є свідченням *актуальності* здійсненої наукової розвідки.

Актуальність дослідження визначається його суголосністю новим тенденціям вивчення жанрової природи різних типів дискурсу, в тому числі інституційного, у межах антропоцентричної парадигми. Крім того, актуальність рецензованої праці посилюється й підвищеним інтересом

науковців до аналізу лінгвальної та мовленнєвої специфіки текстів англійського заповіту з огляду на їхні мовнопрагматичні, соціокультурні та власне мовні особливості.

Теоретично послідовним та виваженим вважаю шлях, обраний дисертанткою для реалізації поставленої мети. Докладно обґрунтовано є теоретична частина дисертації, у якій зокрема: узагальнено науковий досвід вивчення інституційного/правового дискурсу (стор. 33-41), висвітлено еволюцію англійського заповідального дискурсу та його культурну специфіку (стор. 41-45), простежено різні підходи до трактування поняття «жанр», (стор.47-52), визначено жанрову палітру заповідального дискурсу, його ключові ознаки (стор. 53-58), з'ясовано методологічні засади дослідження, ключові напрями та підходи до аналізу жанру заповіту (стор. 62-76), описано основні етапи авторської методики вивчення жанру англійського заповіту (стор. 76-84), виявлено композиційні та лексико-граматичні засоби втілення комунікативної мети заповідача у текстах англійських заповітів (стор. 88-149), зокрема простежено динаміку змін в оформленні та лексичному наповненні заповітів протягом досліджуваного періоду (середини ХІХ – початку ХХІ століть) (стор. 139-149), розкрито комунікативну специфіку англійського заповіту як соціально-мотивованої мовленнєвої дії (стор. 153-176), зокрема виявлено відповідні перформативні мовленнєві акти (стор. 156-166), визначено умови успішності досягнення комунікативної мети (стор. 176-181).

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ньому запропоновано вирішення важливої і складної проблеми сучасної генерології та дискурсології, яке полягає в обґрунтуванні жанрової специфіки англійського заповіту як соціокомунікативного феномену, який відображає соціально обумовлені потреби заповідача в ситуації заповідання.

У роботі зокрема доведено, що заповіт як жанр заповідального дискурсу є повторюваною мовленнєвою дією, яка генерує типове мовне оформлення

вмісту для задоволення соціально обумовлених потреб заповідача в ситуації заповідання.

До нових доробків авторки слід долучити і визначення конститутивних ознак жанру заповіту, серед яких: 1) соціокультурна обумовленість; 2) породження в ситуації заповідання для виконання дії заповідання, втіленої у перформативному тексті; 3) типова композиція; 4) типове мовне оформлення вмісту; 5) типовий спосіб побудови мовлення у вигляді низки перформативних мовленнєвих актів.

Новизною визначається розуміння англійського заповіту як комплексного перформативного мовленнєвого акту, що становить сукупність інтеціональних мовленнєвих дій у ситуації заповідання.

Новим є жанрово-перформативне моделювання в рамках авторської методики, яке забезпечує вибудовування цілком нової моделі аналізу заповіту: комунікативна інтенція заповідача в ситуації заповідання – дія заповідання – мовні засоби втілення дії у перформативних мовленнєвих актах.

У роботі також достатньо *доказово показано*, що англійський заповіт має усталену жанрову композицію, в якій наявні обов'язкові (назва; представлення заповідача; заповідальна частина; призначення виконавця та посвідчення) та факультативні (духовний заповіт та відкликання попередніх заповітів) елементи.

Важливими і *новими* є також спостереження щодо мовного оформлення вмісту англійських заповітів, яке передбачає використання: а) антропоцентричної лексики, що належить до різних лексико-семантичних груп та б) відповідних синтаксичних структур модифікації, комплементації та координації.

Таким чином, *обґрунтованість та вірогідність* викладених у роботі положень і висновків забезпечено трьохвимірною перевіркою: по-перше, внутрішньою несуперечливістю теоретичних лінгвістичних підвалин дисертації (метатеоретичною перевіркою); по-друге, сумісністю висновків дисертації з теоріями, розробленими суміжними з лінгвістикою науками,

насамперед, соціологією, лінгвокультурологією (міжтеоретична перевірка); по-третє, використанням комплексної методики аналізу, залученням загальних і релевантних лінгвістичних методів та значним обсягом опрацьованого матеріалу (емпірична перевірка).

У *теоретичному* плані праця Ольги Кулини слугує суттєвим внеском у розбудову теоретичних засад гендерології, дискурсології, лінгвокультурології та теорії міжкультурної комунікації, що має певні перспективи подальшої розбудови і прикладного застосування у різних сферах соціального буття суспільства й окремих індивідуумів.

Практичну цінність дисертаційної праці Ольги Кулини визначає, передовсім, її евристично значуща лінгвокультурологічна спрямованість, що є вкрай важливим для поглибленої підготовки не лише філологів і перекладачів у ракурсі набуття ними гнучкої іншомовної й іншокультурної компетентностей для органічного інтегрування у сучасну світову правову спільноту, а й у підготовці юристів, соціологів, усіх тих, хто є професійно сфокусованими на взаємозв'язку особистості і соціуму.

Крім того, у площині *практичного* застосування результати та матеріали дослідження є цінними для оновлення теоретичних курсів із цілої низки дисциплін, серед яких: «Лексикологія англійської мови» (розділ «Слово та його структура»), «Стилістика англійської мови» (розділи «Стилістичний синтаксис», «Стилістична лексикологія», «Функціональні стилі»), «Загальне мовознавство» (розділи «Мова і мислення», «Мова і культура», «Мова і суспільство»), а також для створення нових спецкурсів і спецсеминарів з лінгвокраїнознавства Великої Британії, дискурсології, міжкультурної комунікації, лінгвосоціології та лінгвокультурології.

У критичній частині відгуку хочемо зупинитися на деяких зауваженнях, дискусійних моментах, міркуваннях та питаннях, які, сподіваємось, можуть бути з'ясовані під час захисту та враховані дослідницею у її подальших наукових розвідках:

1. Окреслюючи поняття та категорії, релевантні для дисертації, дослідниця обмежується розглядом дискурсу і жанру та їхнім співвідношенням (стор. 44-52) і фактично обходить, у теоретичному плані, категорію «текст». Це виглядає як певне упущення, оскільки текст володіє невід'ємним жанровим виміром. Про це свідчать і фрагментарні вкраплення щодо дихотомії текст-дискурс (стор. 66). На думку рецензента, стислий огляд, принаймні кореляції тексту і жанру, додав би завершеності теоретичній основі дисертації.

2. Ретельно обстеживши корпус антропоцентричної лексики (стор. 111-128), яка представлена відповідною кількістю лексико-семантичних груп іменників, дієслів та прикметників, що є визначальними для досліджуваного жанру, й навівши цікаві приклади їх функціонування у текстах заповіту (підрозділ 3.2), дисертантка зосереджує свою увагу на обґрунтуванні поняття дискурсивного маркера (стор. 105), яке у цьому дисертаційному дослідженні визначено, на думку рецензента, дещо розмито, а тому може бути роз'яснено під час захисту. У тексті дисертації О. Кулина слушно зауважує, що у мовознавстві зафіксовано декілька синонімічних термінів на позначення дискурсивних маркерів: дискурсивні конективи (*discourse connectives*); дискурсивні оператори (*discourse operators*); дискурсивні слова (*discourse words*); прагматичні конективи (*pragmatic connectives*); ключові фрази (*cue phrases*) та власне дискурсивні маркери (*discourse markers*) (стор. 105). Чим обумовлений вибір саме цього терміна, найбільш загального з поміж перелічених вище за змістом? Крім того, не цілком погоджуємося з дисертанткою з таким його потрактуванням як-от: «лексичні засоби, які належать до різних частин мови, у контексті мають різні значення та слугують для зв'язності частин тексту англійського заповіту» (стор. 105), оскільки подальший аналіз ілюстративного матеріалу не зовсім чітко показує, до яких частин мови належать ці мовні одиниці та як саме у контексті вони змінюють свої значення. На думку рецензента вони лише виконують відповідні дискурсивні функції.

3. У другому методологічному розділі роботи, йдеться про застосування методу *жанрового моделювання*, яке дало змогу запропонувати теоретичний конструкт, що відображає сутнісні ознаки заповіту як мовленнєвого жанру (стор. 81). Крім того, у праці випрацьовано комплексну методику *жанрово-перформативного моделювання* (стор.81). Хотілося б почути у чому її сутність та чим згадана методика відрізняється від заданого вище методу жанрового моделювання? Чи можна вважати її авторською?

Наведені міркування мають дискусійну природу і жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертації, а скоріше відображають сьогоденні проблеми гендерології та дискурсології, до вирішення яких долучилася авторка.

Мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконано, робота вирізняється логічністю побудови та послідовним викладом концепції дослідження. Відрадно, що авторка залучає найбільш валідні методи аналізу, які забезпечують достовірність отриманих результатів. Здобувачка виявила лінгвістичну ерудицію, знання досліджуваної галузі науки та здібність до самостійного аналізу.

Дисертаційне дослідження загальним обсягом 235 сторінок, (з них обсяг основного тексту – 189 сторінки) складається з анотації двома мовами, списку опублікованих праць автора, вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової літератури. Обсяг опрацьованого матеріалу є достатнім для забезпечення переконливості висновків, а обсяг списку теоретичних джерел та довідкової літератури (356 позицій, серед них 172 – англійською мовою) та двох додатків засвідчує всебічне ознайомлення дисертантки з сучасними науковими здобутками попередників. У додатку А подано глосарій ключових термінів, використаних у дисертаційному дослідженні. У додатку Б представлено текст Закону про заповіти 1837 року, що визначив основні параметри заповіту, які актуальні дотепер на території Англії.

Дисертація Ольги Василівни Кулини є концептуально завершеною працею у галузі сучасної генрології та дискурсології. Вона є зрілим дослідженням, у якому здобуто нові результати, котрі допомагають розв'язати важливу проблему, що пов'язана з вивченням заповіту як жанру англійського правового дискурсу в соціокомунікативному аспекті, та накреслює перспективи її подальших досліджень, зокрема в аспекті виявлення композиційно-структурних особливостей інших типів інституційного дискурсу.

Основний зміст дисертації відображено у 16 публікаціях, із них 7 – у фахових виданнях України, 5 – у збірниках матеріалів наукових досліджень та конференцій, 4 – у закордонних наукових виданнях.

На підставі детального ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями вважаю, що кваліфікаційна наукова праця *«Заповіт як соціокомунікативний феномен (на матеріалі англійських заповітів середини XIX – початку XXI століть)»*, є оригінальним завершеним дослідженням, яке за змістом та оформленням відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а її авторка – Кулина Ольга Василівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
та перекладознавства

Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

О. А.Бабелюк

Підпис О. А. Бабелюк підтверджую

Вчений секретар

Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

В. Лаврецький

